

המקור בפרשה: ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל (כ"א ח', ובמדרש ותוס' שבת קל א)

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נשא ספרשה בעיון בהלכה באגדה ובסוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

י"ז ל"ד), וזה קחו מאתכם, היינו מעצמכם ומגופכם בעצמכם תרומה לה', זה ברית מילה לשפוך דם לפני הקדוש ברוך הוא מגופו ובשרו כל נדיב לבו יביאה "את" תרומת ה', היינו יביא עם תרומת ה' זהב וכסף ונחושת שמוציא בשמחת הבאת תרומה לה', וק"ל.

ג] סעודת שלישי למילה. איתא בשם המהרש"ל (הנהגות מהרש"ל אות נ' וכן שמע מחמיו) כי סעודת שלישי למילה חשובה יותר מסעודת ברית, סעודת ברית רק רמוזה בתורה, כמו שדרשו חז"ל (הובא בתוס' שבת קל ע"א ד"ה שש) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ה"ג מל, ואילו סעודת שלישי למילה מפורשת בתורה אצל אברהם אבינו, וכן אמרו על הבת עין ובעל דברי שמואל מסלונים שהעדיפו סעודת שלישי למילה מסעודת ברית, והטעם איתא בלב שמחה (דברים דף עט) שבחינה זו של השראת השכינה שהוא מהקב"ה יש לו קיום וישאר תמיד בסעודות שלישי למילה.

ד] סעודת חנוכת הבית. עה"פ דברים פרק כ מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו דרשו בירושלמי [סוטה פ"ח ה"ד]: ולא חנכו - פרט לבונה בית בחוץ לארץ שאינו חוזר, דכתיב לא חנכו, את שמצוה לחנכו, יצא זה שאין מצוה לחנכו, [ע' במג"א סי' תקס"ח ס"ק ה' דהסעודה שעושין בחנוכת הבית בא"י הוי סעודת מצוה ולא בחו"ל, והאחרונים הביאו כמקור לזה מירושלמי זה, וכ' התו"ת לדעתי אין כל ראייה מכאן, כיון דפרשה זו וענין זה איירי בא"י ובודאי שאסור לצאת מא"י לחו"ל, משא"כ כשאנו בגלות, ומ"מ הסברא נוטה לדינו של המג"א דהא עכ"פ אין מצוה בהתישבות בחו"ל].

ה] מה נקרא סעודות מצוה. ראה בים של שלמה (בבא קמא פרק ז אות לו) שהאריך בכל עניין סעודות מצוה. וכ' בתו"ד: בשלמא מילה. הסעודה גופא היא שמחת מצוה, כמו סעודות חתן, שנאמר (תהלים קי"ט, קס"ב), שש אנכי על אמרתך. ומצוה גדולה לנוס באותה סעודה, כאשר כתבתי בסוף כ"ה סי' קצ"ב, אבל פדיון הבן ליכא סעודת מצוה להדיא. אלא נראה, כל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה. **אלא כדי ליתן שבח למקום, או לפרסם המצוה, או לפרסם הנס, קרוי סעודת מצוה, כגון פדיון הבן, לפרסם המצוה.** ולפירוש ר"ת לפרסם הנס, שנמלט הזכר

א] המקור בפרשה לסעודת מצוה ביום המילה. פכ"א פ"ח, ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, בתוספות (שבת דף קל עמוד א) הביאו על שש אנכי - במדרש (שוחר טוב) למנצח על השמינית כתיב הנדרש על המילה שהיא בשמיני וכן אמרי' (פר"א פ' כ"ט) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין ה"ג, ר"ת. אי' בפרקי דר"א (פכ"ט) "וכשנולד יצחק, בן שמונה ימים הגישו למילה, שנאמר [בראשית כא, ד] וימל אברהם את יצחק בנו בן שמת ימים. והגישו למנחה על גבי המזבח, ועשה שמחה ומשתה. מכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה למול את בנו כאברהם אבינו, שנאמר [שם, ח] ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק".

ב] הטעם שמי שאינו משתתף בסעודת ברית הוא כמנודה לשמים. כתב בשיר מעון פרשת ויקהל, והנה בגמ' פסחים (ק"ג ע"ב) אמרו מי שאינו מיסב בסעודת מצוה פירשו בתוס' (ק"ד רע"א) היינו סעודת ברית מילה, הוי כמנודה לשמים (והובא בהג"ה ביר"ד סי' רס"ה סי"ב), וקשה אם מצות סעודת ברית מילה גדולה כל כך שמי שאינו מיסב עמה הוה כמנודה, למה לא מצינו בפירוש בשום מקום בדברי חז"ל שמצוה לעשות סעודה באותו יום רק למדין מאברהם אבינו שעשה סעודה ביום הגמל את יצחק (בראשית כ"א ח') נראה שמצוה לעשות סעודה. וי"ל ע"פ מה דאיתא במדרש אמר הקדוש ברוך הוא ראו כמה חביבים ושמחים במצוה זו הוא מכניס בנו אל ברית ושופך דם מבנו ושמח וממשכן כליו ועושה סעודה באותו יום ושמח, מוכח מזה שסעודה זו מראה על רב שמחת מצוה שלו ולפי מדרגת כל אחד ששש ושמח כן מרבה בשמחה ומשתה ואילו ה' מצוה ומצווה לעשות סעודה לא ה' ניכר מזה שמחתו של מצוה מקירות לבו, כי הסעודה שעושה הוא מפני שמצווה הוא לפי תקנת חז"ל לעשות סעודה, לכן לא תקנו וגזרו חז"ל לעשות סעודה אלא הרי הוא מסור לכל אחד כנדבת לבו, ומצינו תיבת את פירושו עם (כמו לא שלח יעקב את אחיו, בראשית מ"ב ד', וכן ובא הארי ואת הדוב, לפי הרד"ק שמואל א'

מדין שר התורה

רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

מאכלים שנשארו מסעודת מצוה

שאלה: מי שאוכל מאכלים שנשארו מסעודת מצוה, אם יש לו המצוה כמו מי שאוכל שם בשעת הסעודה.

תשובה: עי' ירו' סנהדרין פ"ח ה"ב. [א.ה. ד' יוחנן הו העליל לכמנישתא בצפרה ומלקט פירורין ואכיל (שאכל מה שנשאר מעדות קידוש החדש שאכלו בבית הכנסת), ואמר יהא חלקי עם מאן דקדש ירחא הכא רומשית". ושמא אפשר להוכיח גם מהא דמשמע שאכל בבית כנסת, והא קי"ל באו"ח סי' קנא ס"א שאין אוכלים ושותים בהם, ואפי' ת"ח רק התיירו להם מדוחק ור' יוחנן השתדל בדוקא לאכול שם, אלא ודאי היה לזה דין סעודת מצוה כמו בעיבור החדש בס"ד. אך הפני משה פירש שעשה כן משום שרצה לכבדם ולהחשיבם ע"י שהשתדל לטעום מסעודתן, אולם גם אם הסיבה לא הייתה משום שרצה להנות מסעודת מצוה יש ראייה לדברי הרב שליט"א שגם השיריים חשיבי סעודת מצוה, דאל"כ היה אסור לאכול סעודת חול בביהכ"נ, ודוחק לומר שגם מה שרצה לכבדם מיקרי שעת הדחק]. (שאלת רב)

כששלחו לו הזמנה לסעודת מצוה

שאלה: אם שלחו לו הזמנה לסעודת מצוה וכתבו לו בלשון אני מזמין אותך וכו', האם צריך ללכת כדי שלא יהיה בשבילו סימן קללה.

תשובה: אולי וצ"ע.

(שאלת רב)

ת"ח בסעודת מצוה

שאלה: תלמיד חכם העוסק בתלמוד תורה, צ"ע אם יכול להימנע מללכת לסעודת מצוה כשאין מנין בלעדיו.

תשובה: כן.

(בנתיבות ההלכה מט)

לערב בסעודת מצוה

שאלה: האם אפשר לעשות סעודת הכנסת ס"ת ביהוד עם סעודת מצוה אחרת כגון שבע ברכות לאחד מהמתפללים, או שיה נחשב מצות חבילות חבילות ויצטרכו לערוך בנפרד.

תשובה: כן.

(בנתיבות ההלכה מז)

להשתמש במנוחה להאיר בסעודת מצוה

שאלה: אם מותר להשתמש במנוחת החנוכה שלא בזמן מצוותה להאיר בסעודת מצוה כסיום מסכת.

תשובה: אולי

(היכלא ה')

'סעודת מצוה'

המחבר בהלכות מילה כותב: נוהגים לעשות סעודה ביום המילה וברמ"א הוסיף: 'ונהגו לקחת מנין לסעודת מילה ומיקרי סעודת מצוה'. בביאור הגר"א שם הביא: 'בפרקי דרבי אליעזר רבי ישמעאל אומר לא עיכב אברהם... וכשנולד יצחק בן שמונת ימים הגישו למילה שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים.. ועשה שמחה ומשתה'

'מכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה למול את בנו כאברהם אבינו שנאמר ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק'.

אף על פי שלכאורה פשוט הכתוב 'ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק' משמעו שה'משתה גדול' לא היה ביום המילה בהיותו בן שמונת ימים'. אלא ביום 'הגמל את יצחק' וכמו שמפרש רש"י 'לסוף כ"ד חודש' שהתינוק פוסק מעצמו לינק.

בגמרא בשבת על דברי רשב"ג: 'כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' עדין עושים אותה בשמחה'. כתבו התוס': 'במדרש למנצח על השמינית כתיב, הנדרש על המילה שהיא בשמיני, וכן אמרין ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין ה"ג שהם שמונה.

מקורות נוספים מצאנו לעשיית סעודת מצוה ביום הברית. במדרש תנחומא כותב: 'אמר רשב"י בא וראה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו והוא מל אותו... כדי לעשות רצון בוראו. הוא רואה בנו שופך דם ממילתו ומקבל עליו בשמחה. אמר רבי חנינא ולא עוד אלא שהוא מוציא הוצאות ועושה אותו היום יום של שמחה מה שלא נצטווה'.

הגמ' בכתובות מביאה רב חביבא איקלע לביה מהולא' מפרש רש"י 'לסעודת מילה' בריך 'שהשמחה במעונו' ולית הלכתא כוותיה משום דטרידי דאית ליה צערא לינוקא' וכתב בשבלי הלקט שיש ללמוד מזה שסעודת מילה היא גדולה כמו סעודת יום החופה.

האבודרהם מביא שסעודת מילה נרמזת בפסוק בתהלים: 'אספו לי חסידי כרתי ברית עלי זבחי ופירש 'זבחי' כמו 'זב' 'ח' דם המילה שזב ביום השמיני.

מובא בשם ה'מטה משה' שכתב: 'כל מצוה שעושה אדם מאהבה ובשמחה ובטוב לבב נקראת מצוה מן המובחר. ועל כולם כשהאדם זוכה למצות מילת בנו יש לו לשמוח שמחה יתירה ולהלל לבוראו אשר זכהו והגיעו להוליד בן ולקיים בו מצוה זאת ולפי שקבלוה עליהם ישראל בשמחה שמחים בה עדי עד'.

לכאורה צריך הסבר מדוע קיום מצוות ברית מילה הוא סיבה ליסעודת מצווה' והרי יש לנו מצוות רבות שקיומן אינו מתלווה בסעודת מצווה.

כשנעניין בדבר נמצא שקבעו 'סעודת מצווה' בדברים המוגדרים לגומרה של מצווה. כמו בגמ' בשבת: 'אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן' ומפרש רש"י 'דשלים מסכתיה שגרסה עבידנא יומא טבא לרבנן לתלמידים ראש ישיבה היה.

עוד מצינו בגמ' בבא בתרא 'יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה' מביא רש"י: 'מניסן ועד ט"ו באב היו כורתים עצים למערה' 'ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימים מצווה גדולה כזאת'. בנימוקי יוסף שם הביא: 'וכתבתי זאת... וגם בשביל שהוא מנהג לשמוח בעניין מצוה עד שכשהשלימה עושים שמחה ומשתה ויום טוב'.

מפורסמים דברי המהרש"ל ב"ים של שלמה' במרובה בענין סעודת מצווה וכתב שם: 'וסעודת בר מצוה שעושים... לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו ושמה יוכיח עליה ועושים שמחה ונותנים למקום שבח והודיה שזכה הנער להיות בר מצוה... והאב זכה שגדלו עד עתה להכניסו בברית התורה בכללה'.

במדרש שיר השירים כאשר שלמה המלך מבקש מהקב"ה 'ונתת לעבדך לב שומע' כותב הנביא במלכים שהקב"ה הבטיחו למלא בקשתו 'ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ד' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו' מביא המדרש: 'מכאן שעושים סעודה לגומרה של תורה'.

כאשר שלמה המלך רק זוכה לקבל הבטחה שיהיה לו 'לב שומע' הוא עושה משתה לכל עבדיו. הרי לפנינו טעם הגון שיעשה האב סעודת מצוה ביום שזכה להכניס את בנו בבריתו של אברהם אבינו והושלם הבן בברית המילה להיות ישראל ויכולים כמנהג ישראל לברך בברית המילה 'כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים ראוי הדבר ליסעודת מצוה'.

והאשה. ועל כן כתב חכם אחד, ומהרא"י הביא בספרו (ת"ה ח"א) סימן רס"ט וז"ל, דמה שאנו נוהגין עכשיו, לאחר שנולד הזכר נכנסים לשם לטעום בליל שבת הסמוך ללידה, דהיא סעודת מצוה, והיינו אותה סעודה דפי' ר"ת, וקבעו בלילי שבת, בשעת שהכל מצוין בביתם. (א.ה. ויש שאמרו שהיינו שלום זכר שאנחנו עושים) **ואותן סעודות שעושים בימי חנוכה**. נראה שהם סעודות מצוה. וכו' ועוד נ"ל, דקל וחומר הוא. דהא לא גרע מבי ישוע הבן, דע"כ סעודות מצוה נינהו. וכו' והיינו טעמא, מאחר שהוא לפרסם מצוה, או הנס, כדי ליתן שבח והודיה למקום, נקרא מצוה. ק"ו ימי חנוכה, דניתנו לשבח והודיה, ולפרסם בהן הנס, וכו'. וסיום הספר נמי נראה בעיניי שהוא סעודת מצוה. וכן ראייה מפרק כל כתבי (שבת קי"ח ע"ב) דאמר אביי, תיתי לי, דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן. ובסוף פרק זה אאריך בו בעזרת השם יתברך לעד ע"ש. ומשום זה היה נראה לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכת. דאין לך שמחה יותר לפני הקדוש ברוך הוא, אלא שמחה ורינה של תורה. דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח' ע"א). דלא גרע מפדיון הבן. דלפרסום מצוה בעלמא הוא. וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה. ונתבלבל השמחה במהומות גדולות, על ידי סיבות קשות. ותליתי הסרחון בי, שעברתי על דברי רבותיי, שלא שמעו מעולם דבר זה. על כן לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן. ובמילה ג"כ, לולי צערא דינוקא. אבל במצות אחרינא לא, ובוודאי כל דבריהם בקבלה, ובסודות פנימיות, על כל שיחה ומלה. ואיך נתקן דוקא לאותה מצוה, ולא לענין אחר. דהא ב"ט מחויב להרבות בסעודות, ולשמוח. ואפ"ה לא מברכינן. ומ"מ סיום הספר הוא סעודת מצוה לכולי עלמא. אבל סעודת חינוך הבית, בודאי הוא

הגאון רבי צבי קושלבסקי שליט"א
ראש ישיבת היכל התורה בציון

בענין סעודת מצוה בערב שבת

הרמ"א בסי' רמ"ט ב' כתב, סעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדה"ב, מותר לעשותה בערב שבת. ויש לחקור בגדר ההיתר בזה, האם הוא היתר בגדר "דחוייה", והיינו דבאמת שייך האיסור גם בסעודת מצוה, אלא דהיתירו בזה משום חשיבות סעודת מצוה בזמנה, או דנימא דאין ההיתר בזה בגדר דחיה, אלא דסעודת מצוה בזמנה, מעיקר לא נכנסה בכלל האיסור, והוי היתר גמור לכתחילה בגדר "הותרה".

ונראה לפשוט חקירה זו, בהקדם מה שנבאר ביסוד האיסור לקבוע סעודה בער"ש, ומצאנו בראשונים ב' טעמים בזה, רש"י והריטב"א ביארו שיסודו הוא משום כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב. אולם הרשב"א כתב בשם ר"ח טעם אחר, שמתוך כך היו נמנעין מלהתסק בצרכי השבת.

והנה הרמב"ם מחלק בעיקר האיסור לקבוע סעודה בין קודם המנחה ללאחר המנחה, ע"י במ"מ פ"ד משבת שביאר שלשית הרמב"ם סעודה שאינו רגיל בה בימות החול, אסור לקבעה גם קודם המנחה, אבל סעודה שרגיל בה בימות החול, אין בה איסור אלא שמצוה למנעה מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה. והנה לגבי הדין לא לקבוע סעודה אחר המנחה כתב הרמב"ם להדיא שהוא כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב, אולם לגבי האיסור לקבוע קודם המנחה, לא נתפרש ברמב"ם להדיא טעמו, אלא שכי' שהוא "משום כבוד השבת".

ובב"י סי' רמ"ט א' נטק שלד' הרמב"ם האיסור לקבוע קודם המנחה הוא ג"כ כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב. אולם הטי"ז הקי' על ביאורו כמה קו', חדא דלשון הרמב"ם לא משמע כן שהרי כתב הטעם "משום כבוד שבת" ולא הזכיר הטעם שיהיה מתאוה אלא אחר המנחה, עוד הקי' הטי"ז שקודם מנחה לא שייך כ"כ הטעם שיהיה בתאוה, שהרי עוד היום גדול, עוד יש לדקדק בל' הרמב"ם שהאיסור הוא לעשות "סעודה ומשתה", ומשמע דוקא סעודה שיש בה שתיית יין, ואם הטעם שיכנס לשבת שהוא תאוה, לכאוי יש לאסור גם בלא שתיית יין.

ומכח קו' אלו ביאר הטי"ז בשי' הרמב"ם שהאיסור הוא דוקא בסעודה שיש בה שתיית יין, שחיישינן שמוך שתיית היין ישתכר וימנע מהכנת צרכי שבת, ולפ"ז ביאר הטי"ז לשון הרמב"ם "מפני כבוד השבת", שהאיסור הוא כדי שלא יתבטל מהכנת צרכי שבת. אולם לכאוי ילה"ק, שהרי לגבי האיסור לילך גי' פרסאות בערב שבת שיסודו כדי שלא יתבטל מהכנת צרכי שבת, כ' הרמב"ם שם בהי"א שהוא איסור משום "עונג שבת", ואי נימא כב"י הטי"ז שהאיסור בסעודה בער"ש שמא יתבטל מהכנת הסעודה, הו"ל לרמב"ם לכתוב שהאיסור שייך לדיני עונג שבת ולא לכתוב שהוא מדיני כבוד שבת, וצ"ב. עוד ילה"ק דברמב"ם כתב שהאיסור הוא דוקא בסעודה שאינו רגיל בה בימות החול, ומשמע שאי"צ דוקא שתיית יין, אלא כל סעודה שאינו רגיל בימות החול אסורה, ולכאוי הא התם ליכא חשש שישתכר וימנע מעשיית צרכי שבת.

ואשר יראה בשיטת הרמב"ם, דיסוד האיסור בסעודה בער"ש, אינו משום שיתבטל מהכנת צרכי שבת או משום שיכנס לשבת כשהוא תאב, אלא הוא דין בפנ"ע מעיקר דין כבוד שבת, שיהיה מינכר חילוקה מחול, שכשאדם אינו קובע סעודה בערב שבת מינכר יותר כבוד שבת וחילוקה מחול, ולפ"ז מדויק היטב לשון הרמב"ם שהוא איסור "מפני כבוד השבת" ולא הוסיף בביאור הטעם, דזה הוא גופא כל הטעם שבזה שאינו קובע סעודה בער"ש, מינכר יותר כבוד השבת. ויתבאר לפ"ז למה אסור דוקא סעודה שאינו רגיל בה בחול, כיון שמשום שיהיה ניכר כבוד השבת, אין איסור אלא בסעודה מיוחדת שאינו רגיל בה בחול.

וכן יתיישב היטב לפ"ז למה אסור דוקא "סעודה ומשתה", והיינו שיש בה שתיית יין. וטעם הדבר, שהרי דעת הרמב"ם שם בה"ט שכל סעודות שבת צריך לקבען על היין, ואפי" סעודה שלישית, והיינו ששתתיית יין אינה משום דיני קידוש, אלא הוא משום חשיבות סעודת שבת, ולכן האיסור לאכול סעודה בער"ש כדי שיהא ניכר כבוד השבת הוא דוקא בסעודה שיש בה שתיית יין.

ולפ"ז נראה לענין הנידון שמתחנו בו בגדר הדין דסעודת מצוה מותרת בער"ש, אם הוא דחיוה או הותרה, ונראה דזה תלוי בטעמים הנ"ל, דאם האיסור הוא כד' רש"י והריטב"א שיכנס לשבת כשהוא תאב, או כד' הר"ח שהוא כדי שיהיה פנוי להכין צרכי שבת, ודאי הוי היתר בגדר "דחוייה", אולם למש"נ בד' הרמב"ם שהאיסור הוא בכדי שיהיה ניכר כבוד שבת, נראה פשוט שכ"ז לא שייך בסעודת מצוה בזמנה, דבזה מינכר שעושה לכבוד המצוה, וע"כ אין בה ביטול כבוד שבת, והוא היתר גמור בגדר הותרה. ובמק"א הארכנו לפ"ז בהיתר סעודת פורים בער"ש, ובטעם שצריך להקדימה קודם חצות, ואכ"מ.

(שערי בינה סי' א, עיי"ש הרחבה)

דרך ריעות. בפרט בער"ה אותם סעודות וחנוכים שעושין ההמון עכשיו, הוא קלון, ורק לרוות הגרון בשחוק וקלות ראש. וכן מצאתי שפסק מהר"ם. ומ"מ נראה, מי שהוא ירא אלקים, ורוצה לחנך ביתו בתורה ובמצות. וליתן שבח למקום אשר חננו, ולא הניח מתחילה לשתות בביתו, ולשחוק בו, ולנהוג קלות ראש. אלא מתחילה עושה סעודה לחנכו, ולומר בו דברי תורה, ולדרוש בו מעין המאורע. שפיר הוא סעודת מצוה. ועליו נאמר המקרא (שה"ש ה, א), שתו ושכרו דודים, בימי המלואים (שהש"ר שם). וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיח עליה. ועושים שמחה, ונותנים למקום שבח והודיה, שזכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצוה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה, וכו' ומכל מקום נראה, היכא שמחנכין הנער לדרוש על הסעודה מעין המאורע. לא גרע מסעודת חנוך הבית. ובכל הני סעודות מצוה דשרינן. מ"מ לא ירבה בהן, שיבטל ח"ו למודו הקבוע לו לגמרי. אלא לפעמים, לפחות אם אפשר להיות זולתו, והכל לפי העניין, ואיש ירא אלקים אשר בא לטהר יורו לו מן השמים דרך הישר בקו האמצעי. וגם כן איכא נפקותא בהך פיסקא לעניין אבלים, אי שרו לילך לאותם סעודות מצוה, כמו שאפרש בעז"ה בפרק אילו מגלחין.

ו] בן סורר ומורה שאכל בחבורת מצוה לא נעשה בן סורר ומורה. וראה רש"י סנהדרין (דף ע"א) בחבורת מצוה - בסעודת מצוה אכל לתרטימר זה אפילו גנבו משל אביו, וכן אם אכלו במנין שהיו נקבצין לעבר החדש גם שם היו עושים סעודות.

סעודת ראש חודש

המנהג ומקורו

חסידים ואנשי מעשה נוהגים לאכול סעודת ראש חודש. מנהג זה נמצא בטור (או"ח סימן תי"ט) וז"ל "ומצוה להרבות בסעודת ראש חודש דגרסינן במגילה ד"ה באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין קריאת מגילה ותרומת שקלים, אבל סעודת ר"ח וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, אלמא דמצוה הוא דחשיב ליה בהדי סעודת פורים. ואיתקש נמי למועד דכתיב (במדבר י') "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם", וכתוב גבי דוד (שמואל א' כ') "כי זבח משפחה לנו" וראש חדש היה, דכתיב "ויהי ממחרת החודש". וכתוב בפסיקתא "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, חוץ ממה שמוציא בשבתות ויו"ט ור"ח וחולו של מועד, שאם מוסיף מוסיפין לו ואם פחת פוחתין לו", וכ"כ הרוקח (סימן רכ"ח) דמצוה לאכול בר"ח כמו במועד. (עי' מטה משה סימן תק"ל). בערוך השלחן סימן תי"ט כתב לתמוה על מה שלא נהגו בסעודת ר"ח כלל. ובסו"ד כתב "אבל מה נעשה שיד הזמן קשתה עלינו, ומ"מ המהדרים מוסיפים איזה מאכל בר"ח".

מה שביאר בזה), וא"כ י"ל דמשום כך סעודת עיבור החודש מצות עשה דאורייתא, שהרי עי"ז מפרסמים העיבור. וכמו"כ יש להסתפק בסעודת ר"ח שאנו עושין האם הוא כבזמן קדם שהיו מפרסמים אימתי הוא ראש חודש. עי' באליה רבה שמביא בשם ספר ארחות חיים הטעם לסעודת ר"ח זכר לסעודה, שהיו עושין לעדי הלבנה בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה. (עי' ערוך לנר סנהדרין ד"ע ע"ב). באר זרוע סימן תנ"ג מובא "כשהיו מקדשין את החודש היו עושין סעודה כדאמר בירושלמי בפ' בן סורר ומורה ה"ב "א"ר יוחנן לווין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החודש", פירוש לסעודת קידוש החודש כדאמר בירושלמי פ"ק בפסחים ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהיו צריכין בדיקה, מה צריכא ליה שכן מכניסין לשם בשבתות ובר"ח, פירוש לעבר את החודש, ואמרו בירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ב "ר' יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא ומלקט פיורין ואכיל ואמר יהא חלקי עם מאן דקדיש ירחא". וכתב הפני משה "מלקט פיורין מהנשאר מסעודת קידוש החודש וכל זה כדי לחבב ולליקר למתאספין בחבורת סעודת מצוה זו ואמר יהא חלקי עם אלו שאכלו כאן בלילה זו".

יש לעשות הסעודה ביום

יש לברר האם כשחל ר"ח ביום חול צריך לאכול דווקא ביום (ולא יצא יד"ח אם אוכלה בלילה) או יכולים לקיימה גם בלילה. וכתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז בהשמטות או"ח סימן י"א) דאין מספיק מה שאוכלים בליל ר"ח אלא צריך לאכול ביום ר"ח עצמו. ויש שמביאים דברי הגמ' (מגילה ז' ע"ב) "אמר רבא סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא יד"ח, מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב". וכיון שהגמ' במגילה משווה סעודת פורים לסעודת ר"ח ממילא צריך לכתחילה שהסעודה תהיה ביום. וכן הלימוד ממה שאמר דוד ליהונתן, "הנה מחר חודש" מבואר שהמנהג היה לעשות רק ביום. כמו"כ ממש"כ הטור ואיתקש נמי למועד שכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם", משמע שר"ח הוא כמו דין מועד שהוא ביום. וכן יש ראייה ממש"כ הטור (או"ח סימן ת"כ) בשם הרי"ף גיאות דנהגו מימות הזקנים הראשונים שלא לומר צידוק הדין אחר המת בר"ח, חנוכה, פורים וכו', דהללו ימי שמחה נינהו שכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם", ובכל אחד מהם אומרים הלל, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. הרי דר"ח הוא בשוה משקל אחד עם חנוכה ופורים, דגם בר"ח נאמר וביום וכן "זה היום עשה ה'". ובלילה גם יכול להרבות קצת בסעודה כמו ששינוי לגבי פורים (או"ח סימן תרצ"ה ס"א). בס' נימוקי או"ח סימן תי"ט מביא בשם אביו בעל הדרכי תשובה שצריך דוקא ביום ואין יוצאין יד"ח בסעודה בלילה משום שאין מקדשין את החודש בלילה (עי' שו"ת ישכיל עבדי ח"ז סימן י"א ובשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן ל"ב ובשו"ת משנה שכיר או"ח סימן ק"מ) וכ"כ בערוך לנר גמ' סנהדרין ע' ע"ב, אולם מדברי המג"א סימן תי"ט ס"ק א' משמע שיוצאין יד"ח סעודת ראש חודש בלילה.

יש שכתבו אסמכתא לדברי האומרים שאין מקיימין סעודת ר"ח בלילה מלשון האור זרוע הלכות ראש חודש סימן תנ"ט שכתב על הדין שאם לא אמר יעלה ויבוא בערבית של ראש חודש אין מחזירין אותו "שאיין מקדשין את החודש בלילה הלכך בערבית ליה בין ראש חודש כל כך הלכך אינו חוזר", מזה שכתב שבליילה אינו ראש חודש כל כך משמע שיש לקיים את הסעודה דווקא ביום ולא בלילה מאחר שהיום הוא עיקר ראש חודש.

בא"ר סימן תי"ט מובא טעם לסעודה בשם הכל בו דף מ"ג מפני כבוד היום שהוא כפרה לישראל שאמרו חז"ל אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח, כלומר בעבור שמיעטתי את הירח ממאור שלה אני רוצה לעשות לה כבוד שיתכפרו בה כל ישראל בכל עת שתתחדש.

פירש הר"ן דסעודת ר"ח היינו כשהיו נכנסין לעבר את החודש כמובא במסכת ר"ה (פ"ב משנה ה', וירושלמי סנהדרין פ"ח מ"ב), ולפי זה כתב הב"י לדחות הראיה מהגמ' שהביא הטור, וגם הראיה מספר שמואל כתב לדחות דלאו משום ר"ח היתה אותה סעודה, אלא שהיה דרכם להאסף המשפחה לשמחת מרעות וקרה מקרה שנאספו ביום ההוא, ועוד דאפשר שלא עשו המשפחה זבח כלל, אלא דוד אמר ליהונתן שיאמר זה לשאלו. ומיהו אפשר דאפילו הכי יש להביא ראייה מדאמר דוד ליהונתן שיאמר כן לשאלו ביום החודש, אלמא מנהגא הוא לעשות זבח משפחה ביום ר"ח. כתב הרלב"ג (שם) דיתכן שעל דבר שעשה להם השי"ת היו עושין שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים, וא"כ אין אסמכתא לסעודת ר"ח, ועי' מג"א או"ח סימן תרפ"ו ס"ק ה', (ומובא בשם שו"ת מהר"ם אלשקר סימן מ"ט דיכולים בני עיר לתקן בהסכמה לעשות פורים ביום שנעשה בו נס, וכ"כ בים של שלמה ב"ק פ"ז סימן ל"ז. ובשו"ת חת"ס או"ח סימן קס"ג וקצ"א). דעת היראים (סימן קכ"ז) דבר"ח יש מצות שמחה, עי"ש. ואם כן יש לומר דמשום כך נוהגין סעודה בר"ח.

מובא בגמ' (סנהדרין ע' ע"א) "אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החודש וכו' אינו נעשה בן סורר ומורה". וכתב בתו"ט (שם) וז"ל "אני תמה דהא עיבור החודש נמי לאו דאורייתא, דלא מצינו לסעודה זו שנצטוונו עליה בתורה וצ"ע", עכ"ל. וכן הקשה במהרש"א. וכתב בספר חק המלך על הרמב"ם (הלכות קידוש החודש) לתרץ בזה, דהנהגה ברש"י (שם ד"ה אבל בעיבור החודש) כתב וז"ל "ואין סעודה זו אלא לפרסם הדבר שעברוהו", והיינו דמטרת סעודת עיבור החודש הוא משום פרסום הדבר. והנה יעוין ברמב"ם (פ"א מהלכות קדה"ח ה"ז) דמבואר בדבריו דיש מצוה מיוחדת לפרסם ולהודיע שעברו את החודש, ולומדים זאת מהפסוק "אשר תקראו אותם מקראי קודש" (עי' בלח"מ שם

הנושאים הבאים
חיי שרה - ברכת אירוסין, ויברכו את רבקה (כד ס), תוס' כתובות ז ב.
תולדות - הפסקה.

מכון ירושלים
אוצר מפרשי התורה
 אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
 בעריכה תמציתית וייחודית
 להשיג בהנחות המפריים

אשת חיל
 מדרשים, נפתר,
 ראשונים, אחרונים, חסידות